

Dariusz Kubinowski

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Recenzja książki

***Edukacyjne badania w działaniu, pod
redakcją naukową Hany Červinkovej
i Bogusławy Doroty Gołębniak.***

Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2013, ss. 370

Kontakt:	Dariusz Kubinowski <i>dkubi@wp.pl</i>
Jak cytować:	Kubinowski, D. (2013). Recenzja książki <i>Edukacyjne badania w działaniu</i> pod redakcją naukową Hany Červinkovej i Bogusławy Doroty Gołębniak. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2013, ss. 370. <i>Forum Oświatowe</i> , 3(50), 203-209. Pobrano z: http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/168
How to cite:	Kubinowski, D. (2013). Recenzja książki <i>Edukacyjne badania w działaniu</i> pod redakcją naukową Hany Červinkovej i Bogusławy Doroty Gołębniak. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2013, ss. 370. <i>Forum Oświatowe</i> , 3(50), 203-209. Retrieved from http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/168

W 2010 roku Hana Červinková i Bogusława Dorota Gołębniak z zaangażowaniem podjęły inicjatywę upowszechnienia i ugruntowania w rodzimym dyskursie humanistyki naukowej oraz praktyce badań społecznych, w szczególności zaś w pedagogice polskiej, metodologii badań w działaniu (*action research*). Dobitnie świadczy o tym antologia tekstów klasyków i praktyków tej metody z różnych krajów zatytułowana *Badania w działaniu. Pedagogika i antropologia zaangażowane* pod ich redakcją naukową (zob. Cervinkova, Gołębniak, 2010). Książka ta spotkała się z dużym zainteresowaniem w środowisku akademickim i przyczyniła do popularyzacji tej metody w praktyce badawczej. Swoją inicjatywę obie badaczki konsekwentnie wprowadziły w życie i rozwinęły o nowe dokonania. Praca zbiorowa *Edukacyjne badania w działaniu* pod redakcją naukową H. Červinkovej i B. D. Gołębniak (2013) stanowi niewątpliwie udaną próbę przybliżenia czytelnikowi „polskiej wersji” badań w działaniu – ich tradycji sięgających lat 30. XX wieku, rozważań teoretycznych i metodologicznych na temat ich swoistości, przykładów rodzimych projektów badawczych wykorzystujących wprost tę tradycję bądź nią inspirowanych, a także działań edukacyjnych, społecznych, kulturowych etc. zaangażowanych w zmianę z udziałem reprezentantów środowiska akademickiego, jak również unikalnych autoetnografii wykorzystujących dawne doświadczenia z osobistego udziału w innowacjach edukacyjnych w dociekanii i dookreśleniu istoty synergii badania i działania. Otrzymujemy do rąk niezwykle koherentny zbiór tekstów przygotowanych przez kompetentnych autorów wyraźnie reprezentujących ten sam „styl i kolektyw myślowy”, używając określenia Ludwika Flecka, czy inaczej ten sam paradygmat, według Thomasa Kuhna. Jest to jednoznacznie antypozytywistyczny paradygmat transformacyjno-emancypacyjny współczesnych nauk społecznych, w tym przede wszystkim pedagogiki współczesnej. Stąd recenzowana książka posiada istotną wartość poznawczą, metodyczną i dydaktyczną nie tylko w odniesieniu do rozwiniętej wykładni metodologii badań w działaniu, ale także w kontekście aktualnej debaty nad istotą naukowości nauk humanistyczno-społecznych i uprawiania zaangażowanych badań społecznych, w tym przede wszystkim pedagogicznych, nastawionych na stymulowanie zmiany prohumanistycznej w wymiarze osobowym, instytucjonalnym czy środowiskowym. Antologia *Badania w działaniu. Pedagogika i antropologia zaangażowane* i teraz zbiór *Edukacyjne badania w działaniu* nie mają sobie równych w literaturze polskiej, jeśli chodzi o wysoką jakość, wielowymiarowość i dogłębną charakterystykę tej tradycji badawczej.

Zauważyć należy, że jest to metoda na wskroś pedagogiczna. Tym bardziej cieszy fakt, iż to właśnie przedstawiciele środowiska pedagogicznego przyczynili się do tego osiągnięcia – jakże istotnego również w perspektywie transdyscyplinarnej. Autorzy *Edukacyjnych badań w działaniu* bez kompleksów włączają się w dyskurs naukowy, nawiązując do aktualnych trendów światowych, szanując i słusznie eksponując istotny dorobek rodzimy.

Książka podzielona została zasadniczo na trzy części, poprzedzone wprowadzeniem.

Pierwsza z nich to zbiór pięciu opracowań poświęconych przede wszystkim podstawom teoretycznym i aspektom metodologicznym badań w działaniu.

Barbara Smolińska-Theiss i Wiesław Theiss sugestywnie interpretują prekursorskie koncepcje metodologiczne Heleny Radlińskiej, formułowane już w latach 30. XX wieku i zastosowane w praktyce badawczej pedagogiki społecznej, wykazujące bliskie pokrewieństwo wykładni i specyfice współczesnych *action research*. Wypada zatem zapytać, czy to Kurt Lewin był rzeczywiście twórcą tego podejścia badawczego? Nadal mało znany, zarówno w perspektywie międzynarodowej jak i – niestety – także polskiej, dorobek Heleny Radlińskiej, w tym przypadku także metodologiczny, wskazuje na znacznie wcześniejsze odkrycie i zastosowanie synergii badania i działania w nauce i praktyce społecznej. Autorzy tekstu przybliżają kompetentnie i syntetycznie dorobek niemieckiej pedagogiki w zakresie „badania przez działanie” oraz toczone na jej gruncie debaty na temat redefinicji nauki społecznej w duchu antyscjentyzmu, z nastawieniem na jej humanizację, upraktycznienie i wykorzystanie potencjału transformacyjno-emancypacyjnego. Jest to fragment systematyzujący klarownie i właściwie zasadnicze cechy tego podejścia badawczego w ogólności oraz w jego edukacyjnej odmianie. B. Smolińska-Theiss i W. Theiss przypominają ponadto swoje dokonania „naukowo-działaniowe” związane z funkcjonowaniem stacji badawczej w Węgrowie. Potwierdzają tym samym, jak twórczo polscy pedagodzy społeczni potrafili wykorzystać przesłanie H. Radlińskiej, już w połowie lat 80. XX wieku, eksplorując poznawczo obszary pracy socjalnej, oświatowej, kulturalnej i jednocześnie partycypacyjnie wprowadzając pożądane zmiany środowiskowe. Tekst jako całość jest niezwykle cennym naukowo opracowaniem o charakterze podstawowym dla tematyki całego tomu.

Bogusława Dorota Gołębniak, nawiązując do poglądów i dokonań czołowych reprezentantów *action research* na świecie, skupia się na ukazaniu konsekwencji „zwrotu działaniowego” i epistemologii rozszerzonej dla rozwoju badań jakościowych uprawianych na gruncie współczesnych nauk społecznych. Opracowanie kompetentnie przybliży angloamerykańską wykładnię tego podejścia. Autorka wprowadza także kilka odniesień do „kultury projektów” w kontekście europejskim i polskim, wskazując tym samym ważny trop badawczo-działaniowy. Słusznie krytykuje tłumaczenie *action research* jako badania interwencyjne w polskim wydaniu *The Sage Handbook of Qualitative Research*, które ukazało się pod tytułem *Metody badań jakościowych* (Denzin, Lincoln, 2009). Na podkreślenie zasługuje ideowy – odważny i jakże potrzebny – apel sformułowany w zakończeniu tekstu o szersze wykorzystanie metodo-

logii jakościowych i efektu „zwrotu działaniowego” w praktyce badań edukacyjnych w naszym kraju.

Maria Czerepaniak-Walczak omawia wybrane aspekty etyczne uczestniczących badań w działaniu. Autorka od dawna zajmuje się tym podejściem badawczym w kontekście pedagogiki emancypacyjnej, zarówno jako badacz jak i metodolog. Jej przekonujący wywód przedstawiony jest kompetentnie. Koncentrując się na opisie synergii poznawania i zmieniania, wchodzi w położenie uczestników badań w działaniu, opowiadając się za modelem demokratycznym sytuacji badawczych i zwracając uwagę na konieczność poszanowania ich praw i podmiotowości.

Rafał Krenz w interesujący sposób krytycznie analizuje Program Operacyjny Kapitał Ludzki jako rodzaj interwencji publicznej o charakterze pedagogicznym. Zwraca słusznie uwagę na marnowanie potencjalności prohumanistycznej i prodemokratycznej jego szczytnych założeń przez zbyt sformalizowanie i zbiurokratyzowanie oraz „efekt odwrócony” w funkcjonowaniu systemu grantowego, czego przykładem jest pozór partycypacji społecznej w zakładanej zmianie w postaci działalności – systemowo poddanych woli polityków – liderów i animatorów organizacji pozarządowych. Spostrzeżenia te prowadzą autora do sformułowania postulatu przeprowadzenia kompleksowych badań w działaniu ukierunkowanych na gruntowną reformę systemu interwencji publicznej.

Beata Zamorska podjęła owocną poznawczo i praktycznie próbę interpretacji badań w działaniu w świetle kulturowo-historycznej teorii działalności, ukazując w sugestywny sposób jednostkowe i społeczne zmiany prorozwojowe jako ich efekt, odwołując się do przykładów projektów badawczo-działaniowych z udziałem studentów. Szczególnie interesujące jest tu wyzyskanie tropu polifonii i dialogowości M. Bachtina dla rozwinięcia metodologii uczestniczących edukacyjnych badań w działaniu, a także wskazanie na współoddziaływanie jako efekt edukacyjny zaangażowania w projekty tego rodzaju.

Druga część recenzowanego tomu zawiera pięć opracowań odnoszących się do konkretnych projektów badawczych z udziałem ich autorów – wprost intencjonalnie korzystających z metodologii badań w działaniu, bądź wykorzystujących tylko jej elementy. Ukazana w tej części praktyka badawczo-działaniowa i refleksja akademicka nad nią stanowią istotny wkład do pogłębienia rozumienia złożoności, interdyscyplinarności i transformacyjnej pragmatyki analizowanego w książce podejścia. Teksty tu przedstawione z całą pewnością mają dodatkowo moc inspiracji do podejmowania i efektywnego realizowania analogicznych projektów edukacyjno-poznawczych w przyszłości.

Maria Mendel stara się zespolicz filozofię i praktykę metody biograficznej oraz badania w działaniu, wykorzystując materiał zebrany przez swoją niedoszlą doktorantkę Joannę Hajduczenię (za jej wiedzą i aprobatą – jak zapewnia autorka) w trakcie badań terenowych z uczestnikami programu mobilności studentów i nauczycieli akademickich Erasmus. Maria Mendel prezentuje tu – bardzo rzadko podejmowany w praktyce – wariant specyficznie osobistych badań w działaniu, nazywając je edukacyjnymi badaniami w podróży. Narracje badanych dokumentują sugestywnie dokonujące się

zmiany w myśleniu i działaniu pod wpływem doświadczeń kształcenia w kontekście zagranicznej uczelni. Tekst sam w sobie ma charakter performatywny, co dodatkowo wzmacnia jego walor perswazyjny.

Bohdan Skrzypczak – łączący od wielu lat w swoim życiu działanie społeczne i badanie naukowe – przedstawia interesujące refleksje na temat badań w działaniu w ujęciu systemowym w obrębie humanistyki integralnej, dowodząc jak ta tradycja badawcza – stygmatyzowana w ortodoksyjnej Akademii jako nienaukowa – zmienia współczesną naukę społeczną, w czym pedagogika zorientowana humanistycznie ma swój największy udział. Autor przywołuje także przykłady: własnego pedagogicznego projektu badawczo-działaniowego o charakterze animacyjnym w Olecku, założonego i kierowanego przez siebie Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej jako działalności sieciowej oraz najnowszych jego inicjatyw w postaci dwóch ogólnopolskich projektów-laboratoriów społecznych. Ten obszerny tekst dowodzi, jak owocnie można łączyć pracę naukową z zaangażowaniem społecznym i jak ta synergia przynosi korzyści zarówno poznawcze jak i transformacyjne.

Tekst Hany Červinkovej to przekład jej artykułu złożonego do druku w wersji angielskiej do jednego z czasopism w Czechach. Autorka wykorzystując swoje doświadczenia międzynarodowe wprowadza do polskiego dyskursu wątki teoretyczne post-socjalizmu i w tym kontekście przedstawia kilka ustaleń i wniosków z antropologiczno-pedagogicznego projektu badań w działaniu przeprowadzonego we Wrocławiu i poświęconego przywracaniu pamięci tego miasta. Autorka bezkompromisowo „rozprawia się” z dogmatami pozytywistycznej nauki społecznej, a sięga po jej paradygmaty interpretatywne, emancypacyjne, krytyczne etc. To opracowanie „najwyższych lotów”, oparte na świetnym rozeznaniu w dorobku światowym współczesnych badań jakościowych, przy tym potwierdzające sugestywnie zaangażowanie autorki w badanie i zmienianie rzeczywistości kulturowej Europy Środkowo-Wschodniej.

Rozalia Ligus przedstawia i uzasadnia ideę tutoringów uczestniczącego, korzystając z doświadczeń realizacji projektów badania w działaniu we współpracy ze swoimi studentami-nauczycielami. Celem tych projektów było poznanie mechanizmów wzajemnego uczenia się we wspólnocie akademickiej, ale także próba zreformowania tradycyjnych stosunków międzyludzkich w tejże wspólnocie. Obserwacje autorki pozwalają jej na twórcze, emergentne wzbogacenie metodologii badań w działaniu, szczególnie w kontekście ich edukacyjnego potencjału.

Ewa Lemańska-Lewandowska z kolei przyjmując głęboko humanistyczne założenia ontologiczne, między innymi o niepowtarzalności sytuacji edukacyjnych, idiomatyczności poznania pedagogicznego, jednostkowej unikatowości podmiotów procesu wychowawczego, złożoności, niejednoznaczności i nieustannej zmienności życia społecznego, przedstawia refleksje teoretyczne na podstawie badań na temat wykorzystania przez nauczycieli zindywidualizowanych strategii utrzymania dyscypliny w klasie szkolnej. Szczególnie interesujące są tezy autorki dotyczące swoistości procesu zmian dokonujących się w trakcie tych badań w działaniu w osobach badacza, nauczycieli i uczniów. Tekst ten potwierdza dobitnie potencjał i potrzeby szerszego

wdrożenia paradygmatu pedagogiki zorientowanej humanistycznie do praktyki badań edukacyjnych.

Część trzecia książki zawiera cztery teksty znacząco poszerzające horyzonty myślenia o metodologii edukacyjnych badań w działaniu. Mimo że mają one zasadniczo charakter reminiscencji, a także autoetnografii na temat własnych eksperymentów we wdrażaniu innowacji edukacyjnych, to fakt, że przygotowali je dziś już doświadczeni naukowcy i pedagodzy akademicy zdecydował o tym, że byli w stanie przeprowadzić płodne poznawczo metabadanie swoich dawnych działań. Takie dojrzałe badanie własnego działania pedagogicznego przyniosło znakomite rezultaty w postaci dopełnienia wybranych aspektów idei *action research*.

Zbigniew Kwieciński przedstawia mapę tradycji, podejść i metod badawczych noszących znamiona pedagogicznych badań dynamicznych, od eksperymentu naturalnego do szkół eksperymentalnych, opowiadając się słusznie przeciwko metodologii jako zbiorowi ścisłych reguł i standardów a za metodologią jako opisem podejść badawczych zastosowanych efektywnie przez konkretnych badaczy. Przypomina także kilka inicjatyw innowacyjnych szkół autorskich, które zaznaczyły się wyraźnie w historii polskiej pedagogiki i które można uznać za szczególne przypadki edukacyjnych badań w działaniu.

Mirosława Nowak-Dziemianowicz natomiast dzieli się swoimi doświadczeniami z okresu łączenia pracy w charakterze nauczyciela akademickiego i nauczyciela szkoły podstawowej, kiedy to wspólnie ze swoimi studentami w ramach koła naukowego próbowała zmieniać oblicze edukacji. Dziś autorka identyfikuje to doświadczenie jako badanie w działaniu i z tej perspektywy poddaje je autokrytyce. Wywód wnosi istotny wkład do rozumienia niuansów metodologii edukacyjnych badań w działaniu, dzięki wiedzy i doświadczeniu w uprawianiu badań jakościowych autorki i jej osadzeniu w paradygmacie interpretatywnym. Kluczową tezą opracowania jest stwierdzenie autorki, że żadnej zmiany nie da się wprowadzić bez akceptacji tych, których ona dotyczy. Jest to podstawowe wyzwanie, przed jakim stają wszyscy badacze transformacyjni.

Dorota Klus-Stańska opisuje z kolei swoje doświadczenie utworzenia i kierowania szkołą autorską „Żak”, opartą na następujących zasadach: głębokiej indywidualizacji, pluralizmu strategii działania, eksploracji badawczej, tworzenia stymulującego materialnego środowiska uczenia się, ciągłej współpracy rówieśniczej i demokratycznej obywatelskości. Dziś autorka jako wytrawny badacz edukacji potrafi dogłębnie poddać autorefleksji swoje dawne działania, co czyni jej tekst wielce inspirującym. Jednocześnie opracowanie to potwierdza niezbywalną potrzebę praktykowania edukacji w celu jej lepszego rozumienia przez badacza pedagogicznego. Autorka wprowadza dodatkowo kilka istotnych wątków poszerzających odniesienia do metodologii badań w działaniu, w tym model *design-based research* czy *collaborative management research*.

I wreszcie Jolanta Zwiernik, po przypomnieniu podstawowych założeń badań w działaniu, przywołuje doświadczenie Wrocławskiej Szkoły Przyszłości, jako jedna z uczestniczek tego projektu. W szczególności cenne w tym tekście jest auto-badanie własnego badania w działaniu w toku wdrażania alternatywnego programu edukacji

przedszkolnej, w którym przedszkole stało się wyjątkowym laboratorium badawczym. Tekst autorka kończy słusznym wezwaniem do przebudzenia i nowego otwarcia w efektywnym zmienianiu praktyk edukacyjnych w naszym kraju.

Książka ta ma moc perswazyjno-transformacyjną. Poprzez pogłębianie świadomości metodologicznej badaczy akademickich może zmieniać samą Akademię. Trudno już dziś bowiem obronić – jako jedyną dopuszczalną – pozytywistyczną wykładnię nauki społecznej, w tym pedagogiki. Dzięki tej publikacji wykonany został kolejny ważny krok w kierunku humanizującej redefinicji nauki społecznej i zbliżenia jej do potrzeb ludzi pragnących konstruktywnie zmieniać świat, w którym przyszło im żyć.

BIBLIOGRAFIA

- Cervinkova, H., Gołębnik, B. D. (red.). (2010). *Badania w działaniu: pedagogika i antropologia zaangażowane*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Cervinkova, H., Gołębnik, B. D. (red.). (2013). *Edukacyjne badania w działaniu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (red.). (2009). *Metody badań jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

REVIEW OF THE BOOK

EDUKACYJNE BADANIA W DZIAŁANIU,

EDITED BY HANA ČERVINKOVA I BOGUSŁAWA DOROTA GOŁĘBNIK.

WARSAWA: WYDAWNICTWO NAUKOWE SCHOLAR, 2013, PP. 370